

UOT 821.512.161

Göyərçin MUSTAFAYEVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA N.Gəncəvi adına

Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi

govercin.mustafayeva@yandex.com

YUNUS ƏMRƏ YARADICILIĞINDA YARADANA VƏ YARADILANA SEVGİ

Açar sözlər: İslam, mədəniyyət, Yunus Əmrə, oğuz türkcəsi, Yunusun Tanrı sevgisi

Keywords: Islam, culture, Yunus Emre, Oghuz Turkish, Yunus's love for God

Ключевые слова: Ислам, культура, Юнус Эмре, огузский тюркский язык, Божественная любовь Юнуса

Giriş. XIII əsr türk-İslam mədəniyyəti və ədəbiyyatının inkişafına böyük töhfə verən Yunus Əmrə türk şifahi xalq ədəbiyyatının görkəmli simalarından biridir. Yunus Əmrə Allahı və Onun yaratdıqlarını sevən, varlı-kasıb bilməyən, çirkini-gözəli ayırmayan böyük bir saz-söz adamı, Tanrı sevdalısı, türk humanisti idi.

XIII əsri Anadolunun siyasi-sosial yaşamında çətin, ağır və qarğışıqlı bir dövr olan, xalqın itirdiyi hüsur, sakit və anlamlı həyat axtarışının onları millətsevrələri, bilikli insanların, dərviş ocaqlarının təsirinə düşdükləri, itirdikləri əmin-amanlığı mənəvi “dünyada” axtardıkları bir dövr kimi xarakterizə etmək olar. Özlərini monqolların və daxili çaxnaşmaların girdabında görən sadə xalq yalnız bu “mənəvi mərkəzlər”in ətrafında birləşərək rahat nəfəs ala bildi.

Samiha Ayverdinin fikrincə, “Yer üzünün sənət və hikmətlə çiçəkləndiyi dövrlərin tarixinə baxsaq, şəxsi istək, həvəs və tələblərdən imtina etmiş, ədalətli, xalqına, adət-ənənələrinə sadıq hökmdarlarla qarşılaşa bilərik. Ancaq dövlət idarəsi dar düşüncəli, gələcəyi görməyən, şəxsi mənfəətini düşünən məmurların əlində qaldıqda əziyyət, zülm çəkən insanlar bu çatışmazlığı mənəvi planda doldurmaq, əvəz etmək üçün çox böyük ehtiyac duymuşlar. Buna görə də dövlətin başının beləyə düşdüüyü, çaxnaşmalar dövrü kimi tanıdığımız XIII əsrin Anadolusunda əziyyət çəkmiş kütlələri həyatda saxlayan bu mənəvi məkanlar və Mövlana, Hacı Bektaş, Tapdıq Əmrə, Yunus Əmrə kimi xalqı başa düşən, onunla nəfəs alan güclü şəxsiyyətlər olmuşdur” [13, s.24].

Bütün bu qarışıqlıqlarla bərabər Anadoluda bir inkişaf, bir silkələnmə də var idi ki, bu da ədəbi dilin türkləşməsi ilə bağlı idi. Ərəb-fars dillərinin üstünlük təşkil etdiyi və ədəbi dilin “küldən dirilməsi” kortəbii surətdə olsa da, bir “dil inqilabı” idi. Bu “inqilab”ın aparıcı qüvvələrindən biri də Anadolu dərviş ocaqlarının sayılıb-seçilən şeyxlərindən Tapdıq Əmrənin müridi dərviş Yunus idi.

XII əsrin sonu, XIII əsrin əvvəllərində Anadoluda siyasi vəziyyət. XII əsrin sonu, XIII əsrin əvvəllərində Anadoluda əsl Azərbaycanın Xoy şəhərindən olan Əxi Evren (əsl adı Mahmuddur) və müəllimi, ustadı, həm də qayınatası Seyx Evhaduddin Kirmani tərəfindən Osmanlı imperiyasının Kayseri şəhərində əxi (qardaşlıq) təşkilatı qurulur.

Əxilik – tarixi və sosial-iqtisadi şərtlərin gətirdiyi, həmçinin peşəsi, dini və əxlaqi birlik (müasir anlamda həmkarlar ittifaqı da deyə bilərik) təşkilatı idi. Əxi

təşkilatları sosial xarakterli olub, sənətkarlıq, məhsullar, istehsal və istehlakçı əlaqələrini yaxşı təşkil etməyi hədəfləyirdi: “Əxilik – Səlcuqlu və Osmanlı imperiyası dövrələrində Anadoluda yaşayan xalqın təhsil, sənət, ticarət və iqtisadiyyatı kimi müxtəlif sahələrdə yetişmələri və inkişafını təmin edən, onların mənəvi təbiiyyəti ilə yaxından məşğul olan, yaxşı insani keyfiyyətlər əsasında iş həyatlarının təşkilini təmin edən bir təşkilat olmuşdur” [5].

Əxi təşkilatı Osmanlı imperiyasının qurulmasında da ciddi rol oynamışdır. Osmanlı imperiyasının qurucusu Osman bəyin qayınatası Şeyx Ədəbalının da əxi şeyxlərindən olduğu mənbələrdə öz əksini tapmışdır. Osman qazinin imperiyanı qurduğu ilk dövrlərdə Anadoluda təhlükəsizliyi təmin etmək və İslamı yaymaq üçün əxi təşkilatı əhəmiyyətli fəaliyyətlər həyata keçirmiş, dövlətin qurulması və idarə olunmasında böyük xidmətləri olmuşdur. Bununla belə, “yaralı bir yer”, “qanayan bir yara”, həllini tapmamış bir məsələ hələ də qalmışdı. Bu “yara” xalqın düşüncə, bilikli, ziyalı insanların da yaxından maraqlandırıb “dil” məsələsi idi. Ərəb-fars dillərinin istər sarayda və yazışmalarda, istərsə də ədəbi müstəvidə aparıcı mövqedə durduğu, üstünlük təşkil etdiyi XIII əsrdə türk dili sanki bir simurq quşu kimi küldən dirildi. Yunus özünün bənzərsiz şeirlərində istifadə etdiyi sözlərdən bu gün də dünyanın heyranlığına baxdığı bir sənət inciləri yaradı:

Mən səni sevərəm candan içəri,
Yolum yoxdur bu ərəkandan içəri.
Hayana baxıram, sən orda varsan,
Necə qoyum səni məndən içəri [7, s.20].

“Anadolunun çox qarışıq bir zaman keçirdiyi və insanların hədsiz dərəcədə psixoloji basqı altında olduğu bir dövrdə buna bilavasitə şahid olan Yunus Əmrə əzablarını insanlara öz dili ilə izah etməyə çalışdı. Bu qüdrətli qələm sahibi insanların qəlbinə ovsunlayan qəzəl və ləhəlləri ilə qısa müddətdə Anadoluda tanındığı üçün çox sevilən bir insan oldu” [3, s. 5].

XIII əsrdə Anadoluda ədəbi dilin yaradılması. Bu əsrdə türkcənin ədəbi dil kimi inkişafında Yunusun çox böyük rolu və zəhməti olmuşdur. O, bu dövrdə işlənən sadə türkcəni xalq ruhu və ədəbi dilin normalarına daha yaxın bir qəlibə sala bilmişdi. XIII əsr Anadolu Səlcuqlular dövlətində din və təhsil-tədris ərəb, ədəbi dil isə fars dili idi. Bölgədə yaşayan, bu bölgəni özünə yurd seçmiş Anadolu oğuz tayfaları Orta Asiyadan köçərək babalarının danışdıqları dili yaddan çıxarmamış, daha da inkişaf etdirmiş, bu gün tədqiqatçıların “Əski Anadolu türkcəsi” adlandırdıqları şivəni qoruyub saxlamışdılar. Lakin zamanla bu türkcəyə konar, əsasən də ərəb-fars sözləri də qarışmışdı ki, onu da İsgəndər Pala, haqlı olaraq, Yunusun “həll etdiyi”ni” söyləyir: “Yunus, hər şeydən əvvəl, türk dilinin bayraqı adıdır. O, əski Anadolu türkcəsi dediyimiz dilin meydana gəlməsində ən vacib rollardan birini oynayır. Dövrünün türkcəsi və danışdığı dili ilə yazan ən böyük şair kimi təəvvüf, ümidləri və mücərrəd fikirləri uğurla anlatmış və ara-sıra ərəb-fars sözlərindən istifadə etsə də, əslində bu sözləri ustahqla işlədərək türkcədə əritmişdir” [6, s.19].

Türk dilinin intibahı baxımından XIII əsri Anadoluda “Yunus Əmrə əsli” adlandırılan “Türk ədəbiyyatı tarixi” üzrə tanınmış tədqiqatçı Nihat Sami Banarlı “Bu əsrdə bugünkü Türkiyə torpaqlarında gerçək bir dil inqilabı olmuşdur. Bunun əsas səbəbi Anadolunun türk əhalisinin gündən-günə artması və çoxluq qazanmasıdır. İnsanların əksəriyyətinin türk olduğu bir ölkədə böyük bir xalq ədəbiyyatına sahib

bir millətin mədəniyyəti və ədəbiyyat dilinin türkcə olması və ya türkcəyə çevrilməsi təbii bir hadisədir” deyir və onu da qeyd edir ki, “Səlcuqlu dövlətinin hökm sürdüyü və hakimi olduğu ölkələrdə türk dili nə mədəni, nə ədəbi bir dil, nə də rəsmi bir dil ola bilmişdi. İki əsrdən bir az çox müddətdə türklərin elm dili birbaşa ərəb olmuş, ədəbi əsərlər fars dilində yazılmış, dövlətin rəsmi dili olaraq bəzən ərəbcə və daha çox isə farsca istifadə edilmişdir” [11, s.59-60].

Ədəbi müstəvidə ərəb-fars dilləri hələ hökmran olsa da, qələm sahibləri əsərlərini ərəb-farsca yazsalar da, Yunus Əmrə şeirlərində türk dilini gözəl, aydın, işıqlı əks etdirə bilmişdir. Yunus babalarının dilini, ləhcəsini, ana laylası kimi bütün şirinliyi ilə insanın qanına hopan əsərlərində ortaya qoymuş, türk dili sanki kükrəyərək nərildəyən bir aslan və ya kişnəyərək şahə qalxmış at kimi öz varlığını göstərə bilmişdi.

F.K.Timurtaş yazır: “...dilimizin milli səsinə, milli səmasını və dühasını o dövrdə ən yaxşı əks etdirən sənətkar olub. Yunusun dili ən gözəl və xalis türkcədir. O, xalqın dilini ən canlı, ən işıqlı, ən isti bir şəkildə inkişaf etdirmişdi. Türkcənin bir ədəbiyyat və mədəniyyət dili olaraq inkişafında Yunusun xidməti sən dəyəci böyükdür. Bu dil İslamı türk mədəniyyətinin o dövrdə daşıdığı bütün zənginliyi özündə cəmləşdirib əks etdirən milli bir dildir. Türk xalqının bütün duyğu, həyəcan və düşüncələrini, bütün daxili zənginliyini ən gözəl şəkildə göstərə bildiyi üçündür ki, sən dəyəci səmimi və millidir” [4, s.12].

Tərcüməsiz, şeirlərini türk dilində oxuya və anlaya bildiyimiz ən böyük abidimiz, türk ədəbiyyatı və poeziyasının sufisi hesab edilən sənətkarı Yunus Əmrə olmuşdur ki, yazıb-yaratdığı hər misra Anadolu türkcəsi və türk xalqlarının çox qiymətli dil xəzinəsidir.

Onun “sevgi” sözü bəlkə də ən mənalı şəkildə işlənmiş, bu gözəl söz bilinən və başa düşülən çərçivələr xaricində yeni zənginliklər qazanmışdır. Başqa sözlə desək, Yunus Əmrə “sevgi” anlayışına lüğət kitablarının verə bilmədiyi yeni bir mənə zənginliyi gətirmişdir. O, misralarında “sevgi”ni ifadə edərkən heç bir sərhəd tanımayan, bunu özünəməxsus zəriflik və tam anlamda dilə almışdır:

Könlüm düşdü ki neylədi,
Göl gör mənə eşq sevdəyi.
Başımı vurdum qovğaya,
Göl gör mənə eşq neylədi.

Mən ağlaram yana-yana,
Eşq boyadı mənə qana,
Nə aqıləm, nə divana,
Göl gör mənə eşq neylədi [8, s.336].

“Dörd Kitabın mənasını “insan” olaraq, insanı insanla bəridürmək kimi şərh edən Yunus Əmrə özünü daima duyğu və düşüncələrdə axtarmış, özünü tapmağa çalışmışdır. Gah Adəm olmuş, gah ətə-sümüyə çevrilərək Yunus kimi görünmüşdür. O bilir ki, hər şey insanın əlindədir, ən başlıcası isə, insan sevgisinə sahib olmalıdır. Elmi sevmək özünü tanımaqdır, Adəmi tanımaq Tanrını tanımaq, Allaha sevməkdir. Allahı sevmək də insani, buna görə də cəmiyyəti sevməkdir” [1, s.105].

Şairin dildən-dilə dolayan, xalqın qəlbinə ovsunlayan əsərləri ədəbiyyat tariximizdə elə yüksək mövqeyə ucalmışdır ki, həyatını hələ də lazımınca öyrənə bilmədi-

yimiz, qaranlıq məqamların qaldığı Yunus Əmrənin əsrlərdən bəri Türk dünyasında sevilərək oxunan, şeirlərində bir çox məsələlərə toxunulmuş ən vacib məsələlər sırasında “həyat” və “ölüm” çox mühüm yer tutur.

“Bir kuru kemik kalmış, Kimse ermez sırrına...” – bu nümunələrdən də göründüyü kimi, Yunus Əmrə şeirlərində sadə, lakin güclü bir şəkildə biri müvəqqəti, digəri əbədi, yəni həyat və ölüm olan iki haqiqəti dilə gətirmişdir. Kainatın sirləri sayılan bu kimi mövzuları şeirin sehlri dili ilə bu qədər sadə və rahat bir tərzdə söyləyə bilən bir şair, əlbəttə ki, böyük bir şairdir” [12, s.43-44].

Təsəvvüf şairi Yunus Əmrə. Yunus Əmrə türk təsəvvüf ədəbiyyatının çox qüdrətli divan şairlərindən sayılır ki, o, bir-birindən gözəl lirik şeirlərində “Allah”, “ilahi eşq”, “varlıq-yoxluq”, “həyat-ölüm”, dünyanın faniyindən və s. məsələlərin üzərində duraraq islami təsəvvüf fəlsəfəsini çox sadə, dərin məzmunlu, lakin anlaşılıq bir dildə – xalq dilində yazmışdır.

Yunus Əmrənin həyat və ya başqa sözlə, dünyadan bəhs edən şeirləri kifayət qədər çoxdur. Ancaq bu şeirlərdə mövzunun bir əsas fikri – “dünyaya əhəmiyyət verməmək!” ətrafında toplandığını görürük. Təsəvvüfün “dünyadan ayrılmaq!” düşüncəsi bir sufi şairi kimi Yunus Əmrənin şeirlərinin hər bəndinə, hər misrasına, hətta hər sözüənə hopmuşdur.

“Bizcə, bütün insanlar birdir, aralarında heç bir fərq yoxdur. Allahın yaratdığı bütün insanlara bir gözə baxmaq lazımdır, daha doğrusu, elə baxmaq zorundayıq”, – deyir Yunus Əmrə:

Yetmiş iki millətə qurban ol aşiq-insan,
Ta aşiqlər safında imam olsam sadiq [8, s.111].

Yunusun şeirlərinə ərəb-fars sözləri qafiyə hesabına daxil olmuşdur. Bu, özünü xüsusilə dini ifadə və terminlərdə, həmçinin hələ oğuz türkcəsində qarşılığı tapılıb dil qəlibinə salınmamış sözlərdə göstərir. Yunusun təhsili ilə bağlı bir-birinə zidd fikirlər olduqca çoxdur və bu da istər oxucuların, istərsə də araşdırmaçıların diqqətini çəkir. Məhz bu hal üçün deyə bilərik ki, Yunus Quran-i Kərimə və təfsirləri, dini ədəbiyyatı oxuyacaq, anlayacaq və şərh edə biləcək qədər ərəb-fars dillərini gözəl bilmiş, dövrünün alim və qələm sahiblərinin əsərləri ilə tanış olmuşdur.

Təsəvvüf elminə vafiq olanlar kamiliyyə çatmış, əxlaqi naqisliklərdən uzaq, müqəddəs məqsədlərinə çatmaq üçün ən ağır sınaqlara hazır olan insanlardır. Müsəlman Şərqişdə yetişən dahi insanların çoxu təsəvvüf məktəbini keçmiş, bu elmin müridi olmuşdur.

İslamın yaranmasından qısa müddət sonra ortaya çıxan təsəvvüf məzhəblər və dərviş ocaqları vasitəsilə İslam dünyasında təsiri əsrlər boyu davam edəcək bir düşüncə və inanc sistemi kimi VIII əsrdə İraqda (Kufə və Bəsrədə) yaranmış, bir müddət sonra bütün İraqa yayılmış, xüsusilə Bağdadda böyük sufilərin yetişməsinə səbəb olmuşdur.

Təsəvvüf İraqdan İrana, oradan Xorasana və Türkiştana yayılmış, İran ədəbiyyatına çox böyük təsiri olmuşdur. Hakimi Sənai, Fəridəddin Əttar kimi təsəvvüf şairlərindən başlayaraq Molla Əbdürrəhman Cami kimi klassik fars ədəbiyyatının böyük şairinə qədər bir çox qələm və elm əhli təsəvvüfün təsiri altında qalmış, onu inkişaf etdirmiş, yaşatmışlar. Təsəvvüf şəriətin hökm və qadağanlarını yumşaltmağı, Allaha sevgi ilə çatmağı hədəfləyən bir sistem kimi müsəlman xalqların ədəbiyyatında qalıcı izlər qoymuşdur.

“Yunusun duyğu və düşüncə aləminin, maddi və mənəvi dünyasının özüə, şəksiz-şübhəsiz, çox sadə və açıq şəkildə İslam imanı vardır. Yunusu Yunus edən, onu zamanlar arxasından bizə çatdıran əsas cəvhar həyatının və şeirinin mənası olan İslam çalarlarıdır. Onu yaşadan əsla şübhə edilməyəcək bir səmimiyyətlə Allah eşqini tərənnüm etməsidir” [7, s.9].

XII əsrdə Türkiştanda yaşayıb-yaradan Əhməd Yəsəvi ilə başlayan türk təsəvvüf ədəbiyyatı XIII əsrdə Yunus Əmrə ilə daha da inkişaf etmişdir. Şairin öz davamçıları, onun dəsti-xətti ilə yazan gənclər yetişsə də, Yunus Əmrə zirvəsinə keçən olmamışdır.

Nihat Sami Banarlı yazır: “Yunus Əmrə yeni vətən coğrafiyasının torpaqdan yüksələn bütün gözəl səslərini Türk xalq diliylə birləşdirmiş, Anadolu türkcəsinə o dövrə qədər heç bir türkcədə görülməmiş bir musiqi kimi işlətməmişdir. Anadoluda bir fəlsəfə olmaqla yanaşı yüksələn bir iman dərəcəsinə çatmağa və çox sayda xalqı öz işıqlı çərçivəsinə toplayan təsəvvüf fəlsəfəsini Yunus türk diliylə söyləmənin sirlərini tapmışdır” [11, s.61].

Yunusun “Risaletün-Nushiyyə” (“Öyüd kitabı”) və “Divan-ı İlahiyyat” (“Şeirlər”) olmaqla iki əsəri var. “Divan”da biz dəfələrlə Şərqin məşhur sufilərindən ilk dəfə “Ənəl-Həqq” deyən Həllac Mənsurun (Şibli, Əbul Qasim Nasrabadi, Şeyx Əbu Səid Əbul Xeyr, Fəxrəddin Razi, Əbul Qasim Gürgəni və onlarla tanınmış alim Həllac Mənsurun (848-922) sufi olduğunu iddia edir) adına rast gəlirik.

Yunus Əmrənin şeirlərinə Həllac Mənsurun “Ənəl-Həqq” fikrinin təsiri onun yaradıcılığında da yarılmamışdır. Əsrlər boyu insanlarda formalaşan bir fikir var ki, “Ənəl-Həqq” sözünü görkəmli Azərbaycan şairi Nəsimi demişdir. Ancaq yuxarıda adlarını qeyd etdiyim alim, tarixçi və ədəbiyyatşünasların iddialarına görə, bu sözü ilk dəfə Həllac Mənsur söyləmişdir ki, məhz bu sözü görə də edam edilmişdir. Əslində isə həmin alimlər “Ənəl-Həqq” sözünün heç də “Allah məndədir” demək olmadığını, Həllacın “Mən yoxam, yalnız Haqq vardır” ifadəsi, yəni “Tanrı sevgisindən ərimiş, yox olmuşam, yalnız Allah vardır” demək olduğunu iddia edir və təsdiqləyirlər.

Bizi maraqlandıran isə Yunusun Həllacın adını çəkdiyi şeirlərdə onu sevgi və hörmətlə yad etməsi, ehtiram bəsləməsi, hətta özünü ona bənzətməsidir. Məsələn, o yazır:

Mənsurdum mən o zaman, uş yenə gəldim bunda mən,
Yandır külmü, sovur yelə, mən Ənəl-Həqq dedim, əxi [8, s. 310].

Əzəldən mənim fikrim Ənəl-Həqqi zikrim,
Hələ daha doğulmadan ol Mənsur-ı Bağda [8, s. 311].

Yusufam, bazara gəldim, Mənsuram, bu dara gəldim,
Arslanam, şikara gəldim və lakin yatağım onda [8, s. 260].

Bu gün Mənsur mənim eşqin yolunda,
Yürüyüb dairə vuram bu dara qarşı [8, s.241].

Yunus Əmrə yaradıcılığında Tanrı sevgisi. Yunus Tapdıq Əmrənin ocağına daxil olduqdan sonra təhsilini, Tanrıya inam və imanını, bir sözlə, mənəviyyatını inkişaf etdirirək ona yeni yön, istiqamət vermişdir. Bu, Tanrı sevgisinin hər şeydən

üstünlüyü, sevginin ən ali mərtəbəsinə çatmaq, onu fəth etmək yolu idi. Yunusdakı sevgi Tanrı və insan sevgisidir. Onun “Yaradana görə yaradılmışları sevirik” deməsi Yunus sevgisinin mahiyyətini kifayət qədər izah edir:

Eşqin şərabından içəm,
Məcnunətk canımdan keçəm.
Sənsən günüm, sənsən gecəm,
Mənə səni görək, soni! [7, s.28]

Digər bir şeirində isə:

Məcnun olub can verərəm,
Yarı rüyada görərəm.
Oyanıb məlul duraram,
Bir gör mənə eşq neylədi! [7, s. 73] –

deyir. Bu, Yunusun sevgini ilahiləşdirərək insani sevgiyə ilahi sevginin vəhdətindən insanı pisləklərdən, bəd əməllərdən uzaqlaşdıraraq, təmizləyərək ilahi sevgiyə çatdırmaq arzusunun üzə çıxarır.

“Yunus Əmrənin şeirlərindəki ən əsas anlayış “sevgi”dir. Bu anlayışı şeirlərində “sevgi, eşq, məhəbbət...” kimi sözlərlə ifadə edən Yunusun bu anlayışı vurğulaması ilk növbədə dünyagörüşü ilə əlaqədardır. Bu dünyagörüşü İslamdir və bu din sevgi, barış və qardaşlıq dinidir. Yunus Əmrə, müsəlman bir şair olaraq, bu dinin mahiyyətini təşkil edən sevgiyə şeirlərində “ana mövzu” kimi yanaşırdı” [9, s.109].

Yunusun dilində Tanrı sevgisi o qədər təbii, o qədər qəlbdən səslənir ki, gözələrimizin qarşısına Tanrı sevgisinə çatmaq üçün alışıb-yanan bir insan gəlir:

İlahi, dərdimin dərmanı Sənsin,
Günahkar qulların güfranı Sənsin.
Sənin əmrin ilə dönər fəlakətlər,
Həm ayın, günəşin dövranı Sənsin [8, s.236].

İnsan qəlbində Allah sevgisi yaratmaq, onları haqq yoluna çağırmaq şairin yaradıcılığının əsas mövzusu idi.

Hecə vəzninin bütün formalarında yazan Yunus Əmrə şeirlərində özünü “qul Yunus”, “aşiq Yunus”, “dərviş Yunus”, “miskin Yunus”, “qoca Yunus”, bəzən də “Yunus Əmrə” kimi təqdim edir. Əmin Abid Yunus Əmrənin ilk tədqiqatçılarından olaraq şairin yaradıcılığını Orxan-Yenisey abidələrinə, Mahmud Kəşğarlının “Divanü-Lügat it-Türk” əsərindəki şeirlərə bənzətmisdir.

Yunusun yaradıcılığını bənzərsiz edən türk və müsəlman olmağından başqa onun “dünya şairi” olması idi. Yunusu ucaldan və onu dünya xalqlarının qəlbində bir text qurmağa imkan verən cəhət isə onun qəlbindəki insan sevgisidir.

“İçimdə bir mən var” cümləsinə Dekartın “Düşüncüm, demək varam” ifadəsi ilə müqayisə edən prof. dr. Mehmet Kaplan böyük bir fikrin varlığına diqqət cəhətlər Yunus Əmrənin insan anlayışını belə şərh edir: “İnsan öz içində bir ələmdir. Onda heç bir varlıqda olmayan bir ruh var. Kainatın sirri bəlkə də insanlardadır. Yunus bunu şeirləri ilə açıqlayır. İndiki ekzistensialist filosoflar eyni fikirdədirlər. Maddə və

dünyanı buraxaraq diqqətlərini insana, insanın daxilinə yönəldirlər. Mənlik və mənlik fikri onların da düşüncələrinin mərkəzi nöqtəsinə təşkil edir” [10, s.11].

Nəticə. Yunus Əmrənin şeirləri sərhədlər, qanunlar, qadağalar tanımadan, bütün mənəvləri aşaraq dünyaya yayılıb, türk xalqları arasında sevginin, birliyin qopmamasına yardım edib, dil birliyini öyrədir, bir-birinə bağlayıb. Yaşadığı dövrdə türkcəni ən gözəl və anlaşımlı şəkildə istifadə edərək sanki öz dilinin təbliğatını aparıb.

İtalyan türköloq prof. dr. Anna Masalanın dediyi kimi: “Yunus səmimi inanlı bir müsəlmandır. Müxtəlif şeirlərindən bu inancın doğru yolundan ayrılmayan bir çox tərəflərini görürük. Onu ənginliklərə apan, türk ruhunu, sonsuz tarixi olan Anadolunu içində qoruyub saxlaması, yüzillərin əngəlinə baxmayaraq, ən möhtəşəm bir dil vasitəsilə bizə çatdırmasıdır. Bununla da özünəməxsusluq zirvəsinə çatan Yunus aşiq olan, birliyin özünü anlayıb azad, canlı, pəncərəsiz, qapısız ruhu ilə sevdən, qəlbdən Allahu tapmış oldu. Mistik atasından başqa, Yunusu insan olduğu üçün sevirik” [2, s. 5].

Yunus Əmrə və onun kimi bir çox dəyərli şairlərin yaradıcılığı Azərbaycanda sevilə-sevilə oxunur, öyrənilir və gələcək nəsillərə təbliğ edilir. Yunus Əmrə barış, dostluq, bərabərlik, humanist şeirləri ilə Türk dünyasında şöhrət qazanmışdır. Həqiqətdə ən çox aradılma aparılan, elmi məqalələr yazılan “könül sultanları”ndan hər zaman insanların sevilə oxuduğu “kənüllər şairi” olmuşdur.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Ahmet H. Yüksel: “Yunus Emrede Sevgi Boyutlu İletişimin Düşünsel Temelleri”, Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, 105 s.
2. Anna Masala. Yunus Emrede insan sevgisi. Hisar, 94 s.
3. Fethi Erden. Yunus Emre. “Türk Yurdu” dergisi, ocak 1966, sayı: 319
4. Faruk Kadri Timurtaş. Yunus Emre Divanı, İstanbul, 1972, 237 s.
5. <http://www.sibeso.org.tr/sayfaa-detay-ahiligin-tarihcesi>
6. İsgender Pala. Yunus Emre. İstanbul, Tımas yayıncıları, 1999, 140 s.
7. Yunus Əmrə. Güldəstə. Şeirlər. Bakı: “Yazıcı”, 1992, 232 s.
8. Mustafa Tatcı. Divanı-i Yunus Emre. Ankara. 1990, 429 s.
9. Mustafa Özçelik. Yunus Emre. Yunus Emrede Hz. Peygamber sevgisi Ordu. 2015, 232 s.
10. Mehmed Kaplan. “Ebedi Yunus”, Edebiyatımızın içinden, “Türk yurdu” dergisi, sayı: nisan 1955, 243.
11. Nihat Sami Banarlı. Yunusun türkçesi. “Türk Yurdu” dergisi, ocak 1966, sayı: 319
12. Nejdət Sancar. Yunus Emrede iki mesele: hayat və ölüm. “Türk Yurdu” dergisi, ocak 1966, sayı: 319
13. Samiha Ayverdi. Büyük kurtarıcı Yunus. “Türk Yurdu” dergisi, ocak 1966, sayı: 319